

Wójcik, Zbigniew

Badania i prace historyczne Jerzego Jarosa

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 38/3, 73-104

1993

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Wójcik
(Warszawa)

Badania i prace historyczne Jerzego Jarosa

Jerzy Jaros (1925-1992) był jednym z najczynniejszych historyków górnictwa i hutnictwa w regionie górnos Śląskim. Ogłosił na ten temat wiele książek i artykułów. W 1978 r. wydał dzieło szczególne: *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136-1976)*, zdumiewając rozległością ujęcia chronologicznego oraz znajomością źródeł. Na tle prężnego środowiska historyków skupionych wokół Instytutu Naukowego i Uniwersytetu Śląskiego był postacią wyróżniającą się głównie studiami nad historią postępu technicznego w dziejach przemysłu. Choćby z tego względu jego książka z 1962 r. *Historia kopalni Król w Chorzowie (1791-1945)* stała się prototypem monografii poświęconych różnym zakładom produkcyjnym Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego.

Sporządzenie listy publikacji Jerzego Jarosa nie było przedsięwzięciem łatwym. Dostępne bibliografie przedmiotowe (historyczne, czasopism, geologiczne) są w istocie wyborem ogłoszonych drukiem książek i artykułów. Kwerendę przeprowadzono jednak z autopsji, mimo braków publikacji w większych bibliotekach warszawskich.

Przedstawione niżej zestawienie bibliograficzne potraktowano jako ilustrację drogi twórczej historyka nauki i techniki. Z tego względu do spisu nie zakwalifikowano recenzji (zwykle ogłaszanych w „Zaraniu Śląskim”) oraz artykułów z dzienników. Nie przeprowadzono pełnej kwerendy śląskich wydawnictw okolicznościowych, w których Jaros z pewnością zamieścił kilka ważnych studiów. Nie zestawiono także referatów ogłoszonych w materiałach konferencji międzynarodowych. Mimo selekcji oraz niewątpliwych braków, zestawienie dokumentuje — jak można sądzić — istotę twórczości Jarosa, koncentrującej się głównie wokół problemów historii przemysłu w Górnos Śląskim Zagłębiu Węglowym.

W dorobku pisarskim Jerzego Jarosa nurt autobiograficzny udokumentowany został bodaj dwoma notatkami. Pierwsza z nich z 1984 r. pt. *Moje badania nad historią gospodarczą* została umieszczona w książce *Szkie wspomnieniowe w 50 lat od powołania Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach*. Autor eksponował tu swoje prace głównie nad historią kopalń i hut Śląska. Wspomniął ponadto o zainteresowaniach biograficznych oraz nauczycielskiej pracy zawodowej, głównie w Uniwersytecie Śląskim.

Druga z notatek to życiorys w książce *Kto jest kim w Polsce. Informator biograficzny*. Pisał w niej:

„Jaros, Jerzy Edward, prof. historia; ur. 13 października 1925, Warszawa; żonaty, syn; studia: Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1946; dr 1948, dr hab. 1964, prof. nadz. 1973, prof. zw. 1979. Nauczyciel szkół średnich, Mysłowice, następnie Katowice 1946-1950; Woj. Arch. Państw., Katowice: st. asystent, adiunkt, kustosz, samodzielny pracownik naukowy 1950-67; samodzielny pracownik naukowy Śląskiego Inst. Naukowego, Katowice 1967-1973; Uniw. Śląski, Katowice: doc. 1973, prof. 1973, kier. Zakładu Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Hist. 1976; czł. Komisji Hist. Przem. Kom. Nauk Hist. PAN 1965, Kom. Nauk Hist. PAN 1981-83”¹.

Z cytowanego tekstu wynika, że magisterium uzyskał w 21, a doktorat w 23 roku życia. Z innych przekazów dowiadujemy się, iż historię studiował w tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Pozostając pod opieką matki Marii Heleny Korwin-Maternickiej, dyrektorki szkół średnich, podczas wojny udzielał korepetycji z historii i łaciny na konspiracyjnych kompletach. Doktorat uzyskał w UJ na podstawie rozprawy *Tyrania Sparty*. Pracował wtedy w szkolnictwie średnim. Niebawem przeniósł się do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach. Uczestniczył ponadto w staraniach o powołanie Śląskiego Instytutu Naukowego współpracując od 1955 r. z Zakładem Historii Śląska Instytutu Historii PAN. Bogate zasoby archiwalne na terenie województwa katowickiego (centrali i powiatów) stały się bazą źródłową jego twórczości historycznej².

Jeszcze jeden fragment notatki autobiograficznej:

„Publikacje: ok. 300 prac gł. w czas. naukowych i pracach zbiorowych;

1 *Kto jest kim w Polsce*, Warszawa 1989 s. 448.

2 Por. A.Siekierski, *Jerzy Jaros*. „Poglądy” R. 14, 1976 nr 23 s. II okładki; B.Rudnicki, *Wspomnienie pośmiertne poświęcone pamięci Prof. dr hab. Jerzego Jarosa*. „Przegląd Górniczy” T. 48: 1992 nr 10 s. 26-27; B. Rudnicki, *Dr hab. Jerzy Jaros 1925-1992*. „Wspólne Sprawy SITG” Nr 7 [15]: 1992 s. 3.

książki *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim do 1914 roku* 1965, *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim w latach 1914-1945* 1969, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich* 1972, *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej 1945-1970* 1973, *Zarys dziejów górnictwa węglowego* 1975, *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie 1136-1976* 1978³.

W zestawieniu tym brakuje publikacji, nawet książek, z ostatnich piętnastu lat. Mimo to oddaje ono sąd autora o wadze własnej twórczości. Uważał się przede wszystkim za historyka górnictwa węglowego.

Wbrew tytułowi pierwszej z notatek autobiograficznych historii gospodarczej w ścisłym tego pojęcia znaczeniu poświęcał mało uwagi. Najswobodniej czuł się prowadząc studia nad dziejami przemysłu górniczego i hutniczego (dawniej była to jedna gałąź działalności produkcyjnej). Od innych historyków gospodarczych wyróżniał się głębszym zainteresowaniem dziejami postępu technicznego oraz wnikliwą analizą dokonań twórczych kadry technicznej kopalń, hut i innych zakładów. Włożył ponadto wiele wysiłku w ratowanie zabytków techniki oraz w organizację muzealnictwa specjalistycznego Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Szczególną aktywność w tym względzie wykazał jako członek Głównej Komisji Muzealnictwa i Tradycji Górniczych ZG Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa. Tę stronę jego działalności uwypuklono we wspomnieniach pośmiertnych drukowanych w periodykach górniczych po przedwczesnym zgonie w dniu 22 czerwca 1992 r.⁴

Jerzy Jaros w walnym stopniu przyczynił się do rozwoju historii przemysłu jako jednego z ważnych kierunków badawczych. Swoje zapamiętania na ten temat przedstawił na licznych konferencjach oraz zjazdach naukowych. Ogłaszając informacje kronikarskie o tych spotkaniach m.in. w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”, „Kwartalniku Historii Kultury Materialnej” czy „Zaraniu Śląskim” zawsze odnotowywał najważniejsze dokonania historyków przemysłu, nawet wówczas gdy reprezentowali swe ustalenia na sekcji historii gospodarczej.

Analizując ogłoszony dorobek piśmienniczy Jarosa zwracamy uwagę na swobodę poruszania się autora w różnych epokach (od Średniowiecza po czasy najnowsze) oraz na odmiennych polach szeroko rozumianego kręgu zagadnień historii przemysłu. Stosunkowo mało uwagi poświęcił historii politycznej, zwłaszcza czasów najnowszych. Na tym obszarze czuł

3 *Kto jest kim w Polsce*, s. 449.

4 Por. przypis 2.

się źle. Podejmował natomiast chętnie problemy monograficzne przemysłu górniczego i hutniczego, zwracając uwagę zawsze na rozpoznanie bazy surowcowej, problemy techniki i technologii oraz socjologię załóg pracowniczych. W ostatniej z tych grup interesował się zwłaszcza kadra i jej fachowym przygotowaniem oraz indywidualnymi i zbiorowymi formami działalności zawodowej i społecznej. Z tego względu poświęcał wiele uwagi władzom zakładów przemysłowych, organizacjom zawodowym, czso piśmiennictwu fachowemu itp.

W niżej przedstawionym przeglądzie zaprezentowano wybrane grupy opracowań Jarosa. W ich treści uwzględniono głównie sprawy studiów autora nad historią nauki i techniki.

Archiwa i archiwistyka

Praca w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Katowicach skierowała zainteresowania Jarosa na sprawy związane z dziejami przemysłu na Górnym Śląsku, głównie w XIX i XX w. Znalazło to wyraz w publikacjach, zrazu ogłoszonych w prasie popularnej. W 1954 r. w „Archeionie” ukazała się notatka Jarosa pt. *Nieznana wzmianka o pierwszym strajku w górnośląskim przemyśle węglowym*. Doniesienie to zapoczątkowało studia nad dziejami kopalni „Król” w Chorzowie, uwieńczone przyczynkiem *Rozwój techniczny kopalni „Król” od połowy XIX w. do roku 1918* (1955 r.), a przede wszystkim wymienioną wyżej monografią tego zakładu ogłoszoną w 1962 r. W monografii tej dzieje kopalni przedstawiono w trzech okresach, eksponując w każdym rozwój techniczny, problemy gospodarcze oraz sprawy załogi.

Od początku pracy w archiwum Jaros starał się o udostępnienie zainteresowanym akt dawnych i najnowszych. Pisząc do gazet popularyzował zawartość zasobów zgromadzonych zarówno w centrali w Katowicach (tu przeniesione m.in. niektóre zespoły z Wrocławia), jak i archiwach powiatowych (zwłaszcza w Bytomiu). W 1956 r. w notatce *Błąd tkwi gdzie indziej* zaprotestował przeciwko wadliwej interpretacji przepisów o tajemnicy państwowej odnośnie akt zakładowych. Problemy szeroko rozumianej archiwistyki poruszył m.in. w artykułach: *Archiwa przemysłowe w służbie nauki polskiej w okresie dziesięciolecia* (1955 r.), *Brakowanie akt najnowszych* (1956 r.), *Materiały archiwalne do historii górnictwa i hutnictwa w zbiorach Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach i w archiwach podległych* (1957 r.), *Archiwa górnicze źródłem wiedzy o przeszłości* (1958 r.), *Czechosłowacka ogólnopaństwowa wysta-*

wa dokumentów archiwalnych (1959 r.), *Registratory i archiwa górnośląskich koncernów górniczo-hutniczych* (1959 r.), *Materiały archiwalne dotyczące odgłosów na Górnym Śląsku rewolucji 1905-1907 r. w Królestwie Polskim* (1961 r.), *Zbiór przepisów i informacji o kwalifikacji i terminach przechowywania akt oraz o prowadzeniu składnic akt archiwów zakładowych* (1961 r.), *Oddział Akt Górniczych* (1963 r.), *Podział akt na kategorie* (1964 r.), *Problemy akt personalnych do r. 1945 w przemyśle węglowym* (1965 r.), *Kilka uwag w sprawie nadzoru nad archiwaliami zakładowymi* (1966 r.), *Narastający zasób archiwalny w teorii i praktyce* (1978 r.), *Bez źródeł nie ma historii* (1981 r.) i innych.

Sprawy poruszone w wymienionych wyżej opracowaniach przedstawiał studentom podczas wykładów w Uniwersytecie Śląskim oraz na kursach dokształcających dla archiwistów. Ogłoszony w dwóch edycjach *Podział akt na kategorie* stanowił rodzaj skryptu na studiach zaocznych.

Od 1954 r. Jaros współpracował z czasopismem „Archeion”, umieszczając tam informacje o nowych odkryciach, przyczynki historyczne oraz informacje kronikarskie i recenzje. Gdy w 1955 r. analizował rolę archiwów przemysłowych w nauce zwrócił uwagę na doniosłość pracy służby archiwalnej w okresie odbudowy przemysłu ze zniszczeń wojennych. Podkreślił przy tym, że „w poszczególnych zakładach pracy, gdzie znajdowały się archiwa przemysłowe, przede wszystkim zwrócono uwagę na wartość zachowanych akt dla celów praktycznych. Dokumentacja techniczna, plany i patenty okazały się nader potrzebne przy odbudowie i uruchomieniu zdewastowanych zakładów”⁵. Uwypuklił ponadto inny problem: otwarcie się możliwości dostępu do akt dla badaczy (techników i humanistów). Zaowocowało to rozprawami m.in. Natalii Gąsiorowskiej-Grabowskiej, Witolda Kuli, Jana Pazdura oraz studiami nauczycieli akademickich uczelni technicznych: Witolda Budryka, Bolesława Krupińskiego, Stanisława Majewskiego i wielu innych.

Z pracy w archiwach (17 lat) Jaros wyniósł bogatą wiedzę o zasobach źródeł do dziejów przemysłu na Śląsku i w Małopolsce. Po przejściu w 1967 r. do Śląskiego Instytutu Naukowego pozostał w ścisłych kontaktach ze środowiskiem archiwistycznym. Podobnie jak i inni pracownicy tej grupy zawodowej, do końca życia był wierny zasadzie służebnej roli uczonego. Być może dlatego miał dużo przyjaciół zwłaszcza wśród zainteresowanych historią inżynierów górniczych⁶.

5 J.Jaros, *Archiwa przemysłowe w służbie nauki...*, s. 49-50.

6 Inżynierów kształcił Jaros na historycznych studiach doktoranckich.

Źródła historyczne

Źródłami historycznymi, niezależnie od stopnia ich wiarygodności, są archiwalia, publikacje i inne przekazy, a także zabytki kultury materialnej. Jerzy Jaros od zarania swej działalności badawczej interesował się ochroną źródeł m.in. przez upowszechnianie wiedzy o nich. Dał temu wyraz w następujących artykułach: *W sprawie publikowania źródeł do historii śląskiego górnictwa* (1959 r.), *Bez źródeł nie ma historii* (1961 r.), *O wydawaniu źródeł historycznych — ankieta* (1984 r.), *Z problemów historii najnowszej (dostępność i wykorzystanie źródeł)* (1986 r.) i innych.

W dorobku naukowym Jarosa znajdują się dwie pozycje źródłowe z historii techniki o szczególnym znaczeniu. Są to tłumaczenia (z merytorycznym komentarzem) dwóch XIX-wiecznych dzieł klasyki górniczej. Ukazały się one w serii „*Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa*” w latach 1958-1960. Pierwsza z nich to *Henryka Heintmanna „O przygotowaniu i eksploatacji pokładów węgla kamiennego w śląskich okręgach górniczych ze szczególnym uwzględnieniem Górnego Śląska”*, druga - *Rudolfa von Carnalla „O pożarach podziemnych w kopalniach węgla kamiennego ze szczególnym uwzględnieniem kopalń górnośląskich”*. Obydwie publikacje przez lata stanowiły rodzaj skryptu dla studentów w uczelniach śląskich i w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.

Rozpoznanie bazy surowcowej

W latach 1962-1963 Jaros ogłosił dwa opracowania, z których większe z „*Zarania Śląskiego*” pt. *Rozwój badań geologicznych Zagłębia Górnośląskiego od XVIII do XX w.* było studium pionierskim. Głębokie zainteresowanie problemami geologii złóż (zdaje się zawdzięczał to Stanisławowi Kossuthowi i Stanisławowi Majewskiemu) wyróżniało Jarosa od innych historyków przemysłu regionu Śląskiego. Dał temu wyraz niemal we wszystkich książkach, zwracając uwagę na złoża węgla kamiennych i brunatnych, a rzadziej także na inne kopaliny.

Stwierdzić trzeba, że poprzedzając rozdziałami geologicznymi opisy kopalń Jaros nie dokonywał zawsze przeglądu historycznego rozpoznania złóż. O tym wspominał jednak w tych fragmentach swych prac, gdy warunki naturalne narzucały potrzebę zastosowania specjalnych technik wydobywczych.

Postęp techniczny

W rozwoju górnictwa i hutnictwa, obok właściwego rozpoznania złóż kopalni, czynnikiem zasadniczym jest stałe unowocześnianie produkcji. W warunkach konkurencji władze przedsiębiorstw zapewniły byt i rozwój poszczególnym zakładom stosując nowe urządzenia i unowocześniony proces technologiczny. Dostrzegł to Jaros już w pierwszej fazie zapoznawania się z aktami koncernów zgromadzonymi w archiwach państwowych. Tym też sprawom poświęcił kilka ważnych poznawczo artykułów: *Rozwój techniczny kopalni „Król” od połowy XIX w. do roku 1918* (1955 r.), *Gospodarka koncernu „Skarboferm”* (1957 r.), *Z dziejów techniki górniczej w Górnośląskim Zagłębiu Węglowym* (lata 1962-1963), *Rozwój podziemnego transportu w kopalniach węgla kamiennego* (1964 r.), *Postęp techniczny w śląskim górnictwie i hutnictwie w latach 1850-1918* (1973 r.), *Specyfika rozwoju górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim do II wojny światowej* (1973 r.), *Postęp techniczny i wydajność pracy w górnictwie węglowym na ziemiach polskich* (1977 r.), *Rozwój techniki w polskim górnictwie węgla kamiennego w okresie pięćsetlecia* (1978 r.).

Zainteresowaniu problemami postępu technicznego poświęcił Jaros wiele uwagi we wszystkich książkach. Zawsze sprawę tę łączył z działalnością kadry inżynierskiej o dobrym przygotowaniu fachowym. Pod tym względem charakterystyczna jest jego wypowiedź na jednej z sesji naukowych:

„Prof. Pietrzak-Pawłowska podkreśliła słusznie potrzebę kompleksowego prowadzenia badań nad historią przedsiębiorstwa przez historyków, techników, ekonomistów, socjologów. Dysponujemy jednak ograniczoną kadrą pracowników naukowych i ograniczonymi możliwościami wydawniczymi. Chodzi o to, czy nie byłoby bardziej celowe, aby pracownicy ci zajęli się nie dziejami poszczególnych przedsiębiorstw (na podstawie których tworzy się przyszlą syntezę), lecz badaniem poszczególnych zagadnień (np. rozwój techniki, stosunki socjalne, czy też zagadnienia bardziej szczegółowe) na podstawie zachowanego materiału źródłowego dotyczącego różnych przedsiębiorstw”⁷.

7 Por. *Zakłady przemysłowe w Polsce XIX i XX wieku*. Wrocław 1967 s. 163-164.

Górnictwo, hutnictwo i inne zakłady przemysłowe

W spisie publikacji Jerzego Jarosa o dziejach zakładów przemysłowych na terenie Polski są monografie, przyczynki oraz opracowania typu encyklopedycznego. Do monografii należy wspomniana książka o kopalni „Król” z 1962 r. oraz — napisana wspólnie z Jerzym Sito — rozprawa *100 lat zakładów urządzeń technicznych Elewator* (1971 r.).

We wspomnianym szkicu autobiograficznym z 1984 r. Jaros odnotował: „[...] napisałem parę rozdziałów do monografii kopalni „Sosnowiec” i huty „Florian”⁸. Moje artykuły na temat innych kopalń i hut ukazywały się w wydawnictwach regionalnych („Zeszyty Gliwickie”, „Kroniki Miasta Zabrze”) oraz w „Zaraniu Śląskim”⁹.

Jest to nader skromne wyznanie. Był przecież współautorem monografii o ważnym znaczeniu poznawczym. Pisał w nich o najstarszych dziejach zakładów, zawsze eksponując problemy geologiczne i ekonomiczne, sprawy postępu technicznego i technologicznego oraz różnych grup pracowniczych. Oto niektóre z nich: *Kopalnia Sosnowiec. Dzieje zakładu i załogi (1876-1976)* (1976 r.), *Kopalnia węgla kamiennego „Siemianowice”. Zarys dziejów* (1979 r.), *Kopalnia Brzeszcze 1903-1983* (1983 r.), *Kopalnia „Czerwona Gwardia”* (1983 r.), *Kopalnia „Generał Zawadzki” (1785-1985)* (1985 r.), *Kopalnia Staszic 1964-1984* (1985 r.), *Kopalnia Wawel 1752-1987* (1987 r.), *Kopalnia „Mysłowice”. Dwa wieki górnictwa* (1990 r.).

Nie wszystkie z wymienionych monografii miały charakter dzieł ściśle naukowych. Książka o kopalni „Staszic” jest np. popularną pozycją okolicznościową. Tam wszakże, gdzie autor dysponował licznymi źródłami opisane przez niego okresy funkcjonowania zakładów są w istocie małymi rozprawkami.

Okres poprzedzający ukazanie się monografii poszczególnych zakładów Jaros przeznaczał na staranne badanie źródeł. Znajdowało to wyraz w przyczynkach, które ogłaszał po napotkaniu na informacje szczególnie interesujące. Na podkreślenie zasługują m.in. następujące artykuły: *Historia kopalni „Król” w latach 1918-1922* (1957 r.), *Z dziejów kopalni Siemianowice* (1958 r.), *Kopalnie rodziny Rechniców* (1959 r.), *Dzieje górnictwa węglowego w rejonie Tenczynka* (1960 r.), *Dzieje przemysłu górnictwo-hutniczego na terenie Mysłowic* (1961 r.), *Z dziejów kopalni*

8 Książki Huta „Florian” wydanej w 1980 r. nie ma w bibliotekach warszawskich.

9 Cytowany tekst na s. 139-140.

„Polska” w Świętochłowicach (1961 r.), *Zarys dziejów kopalni Murcki* (1963 r.), *Górnictwo węgla w rejonie Małej Dąbrówki* (1964 r.), *Zarys dziejów kopalni „Gliwice”* (1969 r.), *Dzieje górnictwa w Żychnicach (lata 1971-1972)*, *Zarys dziejów kopalni „Sośnica”* (1971 r.), *Dzieje hutnictwa żelaznego w rejonie Gliwic i Zabrze (do 1945 r.)* (1973 r.), *Historia kopalni „Szombierki”* (1973 r.), *Z dziejów hutnictwa w Łabędach* (1973 r.), *Z dziejów kopalni „Zabrze”* (1974 r.), *Z dziejów kopalni „Pstrowski”* (1975 r.), *Z dziejów huty imienia Dzierżyńskiego* (1984 r.). Niektóre z tych przyczynków pisał, aby zachęcić pracowników do zapoznania się z dziejami zakładów, w których pracowali.

Trzecia z grup opracowań poświęconych zakładom przemysłowym to zestawienia typu encyklopedycznego. Największą popularnością (wydanie z 1972 i 1984 r.) cieszył się wspomniany już *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, obejmujący zakłady w całym kraju. Dla różnych odbiorców przygotowywał także inne wykazy, a w tym: *Zestawienie kopalń węgla kamiennego na Śląsku* (1957 r.), *Zestawienie przedsiębiorstw należących do Zjednoczenia Przemysłu Materiałów Ogniotrwałych* (1972 r.), *Słownik historyczny katowickich kopalń węgla* (1983 r.), *Słownik katowickich kopalń i hut* (1984 r.), *Słownik historyczny hut cynku na ziemiach polskich* (1987 r.). W opracowaniach tych ukazał jedną z cech swego warsztatu: wręcz fenomenalne opanowanie źródeł.

Monografie miast przemysłowych i powiatów Śląska

Studia nad monografiami historycznymi śląskich miast przemysłowych i powiatów województwa katowickiego (w granicach sprzed 1975 r.) realizowano w Śląskim Instytucie Naukowym. Jerzy Jaros przygotował odpowiednie rozdziały do następujących książek: *Zabrze. Rozwój miasta* (1967 r.), *Tarnowskie Góry. Zarys rozwoju powiatu* (1969 r.), *Ruda Śląska. Zarys rozwoju miasta* (1970 r.), *Świętochłowice. Zarys rozwoju miasta* (1970 r.), *Lubliniec. Zarys rozwoju powiatu* (1972 r.), *Gliwice. Zarys rozwoju miasta i okolicy* (1976 r.), *Chorzów. Zarys rozwoju miasta* (1977 r.), *Sosnowiec. Zarys rozwoju miasta* (1977 r.).

Wspominając pracę nad tymi monografiami odnotował:

„Autorami tych opracowań zbiorowych byli zarówno pracownicy Śląskiego Instytutu Naukowego jak i osoby spoza ich grona, wśród nich kierownicy wydziałów poszczególnych prezydiów rad narodowych, którzy zwykle pisali rozdziały przedstawiające rozwój miasta lub powiatu w najnowszym okresie. Te zwłaszcza części spotykały się niejednokrotnie z

krytyką, zarzucającą im tendencyjne przedstawianie faktów oraz brak dogłębnej analizy opisywanych wydarzeń. Trzeba jednak pamiętać, że wobec fatalnego stanu zachowania archiwów z okresu Polski Ludowej rozdziały te może staną się kiedyś jedynymi źródłami dla przyszłych historyków naszego regionu”¹⁰.

Z tego, że Jaros redagował tylko książkę *Lubliniec* wznosić można, że historia gospodarcza — w ścisłym tego słowa znaczeniu — nie dawała mu pełnej satysfakcji.

Monografie z dziejów górnictwa węgla

W 1957 r. Jaros ogłosił artykuł przeglądowy pt. *Stan badań nad historią górnictwa i hutnictwa na ziemiach polskich w latach 1870-1945*. Była to zapowiedź jego opracowań, które zamieścił w 1961 r. w drugim tomie redagowanej przez Jana Pazdura księgi *Zarys dziejów górnictwa na ziemiach polskich*. Do dzieła tego napisał dzieje górnictwa węgla kamiennych i brunatnych oraz szkice: *Polacy górnicy w obcych krajach* i *górnictwo w czasie drugiej wojny światowej*. Dzieło należy obecnie do klasyki z zakresu historii górnictwa. W ostatnich latach w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN podjęto pracę nad nową edycją tego dzieła¹¹. Jarosowi powierzono opiekę redakcyjną nad dziejami górnictwa w XIX w.

Trzy monografie Jerzego Jarosa: *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnosląskim do 1914 roku* (1965 r.), *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnosląskim w latach 1914-1945* (1969 r.) oraz *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945-1970)* (1973 r.) — to również klasyka. Dwie pierwsze mają podobny układ treści. Rozpoczynają się charakterystyką geologiczną obszaru, następnie przedstawiono rozwój gospodarczy oraz — bardzo szeroko — rozwój techniki górniczej. Kolejne rozdziały dotyczą stosunków społecznych (w tym hierarchii górniczej i kadry). W końcowej części przedstawiono obszerniej stosunki własnościowe.

Dzieje górnictwa w latach 1945-1970 przedstawiono w trzech częściach: lata 1945-1949, 1950-1955 i 1956-1970. Autor opisał warunki geologiczne, organizację przemysłu, gospodarkę, rozwój techniczny oraz stosunki społeczne w górnictwie węgla kamiennych i brunatnych. Dzieło,

¹⁰ Tamże, s. 139.

¹¹ Por. J.Pazdur, *Synteza dziejów górnictwa w Polsce. Zasady interpretacji*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” R. 34: 1986 s. 577.

przynajmniej częściowo, dokumentuje entuzjazm autora sukcesami przemysłu wydobywczego. Pisząc je zdawał się nie dostrzegać związanych z tym zagrożeń dla środowiska przyrodniczego (wówczas były to sprawy już szeroko omawiane). W pełni jednak zdawał sobie sprawę z innych zagrożeń gdy wspomniał: „Poważną rolę w zakresie zabezpieczenia za- bytków górniczych, prowadzenia badań archeologicznych i szerzenia wiedzy o przeszłości polskiego górnictwa odegrało także Związkowe Muzeum Górnicze w Sosnowcu. Nie zdołano jednak zorganizować skansenu górniczego ani uzyskać odpowiedniego pomieszczenia na ulokowanie najbardziej interesujących spośród dawnych maszyn i urządzeń, które były demontowane i zwykle przekazywane na złom przy modernizacji kopalń”¹².

Niewątpliwym osiągnięciem Jarosa była monografia *Zarys dziejów górnictwa węglowego* (1975 r.), ujmująca problemy tej gałęzi przemysłu w skali globalnej. Autor omawiał podobny typ zagadnień co w dziełach poprzednich (organizacja, rozwój gospodarczy, postęp techniczny i stosunki społeczne). Wspominając o kopalniach oraz ważniejszych miejscach występowania złóż wiedział że zasoby są nieodnawialne, ale nie odnotował tej sprawy jako problemu o istotnym znaczeniu.

Hierarchia górnicza i hutnicza

Początkowo władzom górniczym podlegało także hutnictwo. W okresie międzywojennym w Akademii Górniczej w Krakowie zaczęto jednak kształcić inżynierów górników i inżynierów hutników. Z czasem przemysłowe służby górnicze zostały podzielone na górnicze i hutnicze.

Praca w archiwach górniczych przejętych przez państwo w 1945 r. skłoniła Jarosa do podjęcia studiów nad sprawami historii w przemyśle górniczo-hutniczym. Znalazło to wyraz m.in. w następujących opracowaniach: *Rola państwa pruskiego w rozwoju górnośląskiego przemysłu* (1954 r.), *Organizacja rządowej administracji górniczej na Śląsku w latach 1769-1922* (1956 r.), *Organizacja władz górniczych na ziemiach polskich w latach 1918-1945* (1960 r.), *Hierarchia górnicza w Górnośląskim Zagłębiu Węglowym od końca XVIII do początków XX wieku* (1964 r.), *Zarys dziejów ustroju Centralnego Zarządu Przemysłu węglowego (1945-1950)* (1967 r.), *Kancelaria górnośląskiego przemysłu górniczo-hutniczego w okresie kapitalizmu na przykładzie koncernu*

12 Cytowany tekst na s. 232-233.

Ballestrema (1968 r.), *Organizacja administracji górniczej w Królestwie Polskim (1815-1918)* (1968 r.). Szczególną wartość ma ostatnie z tych opracowań, choć nie zostało zaopatrzone w spisy urzędników państwowych.

Kadry inżynierskie

W wymienionych monografiach Jerzego Jarosa sprawy nadzoru omawiano w rozdziałach o stosunkach społecznych. Osobno zostały one ogłoszone w 1978 r. w książce *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136-1976)*, w której scalono — przynajmniej częściowo — informacje ogłaszane na ten temat w przyczynkach. Materiał został przedstawiony chronologicznie. Uwzględniono ponadto działalność górników polskich za granicą, dane o ich studiach oraz stowarzyszeniach studenckich i zawodowych. Przy tym dzieło to nie jest monografią analityczną, a raczej szkicem z wyzyskaniem źródeł wywołanych (wywiadów)¹³. Autorowi brakowało możliwości przeprowadzenia kwerend w górniczych uczelniach zagranicznych.

W zestawieniu bibliograficznym odnotowano przyczynki Jarosa o kadrze inżynierskiej. Przypomnimy niektóre z nich dla ukazania zakresu prac autora w tym względzie: *Żołnierze powstania listopadowego w kopalniach zagłębiowskich* (1959 r.), *Polscy górnicy za granicą* (1960 r.), *Pracownicy przemysłu węglowego na ziemiach polskich do połowy XIX wieku* (1960 r.), *Wiadomość o Żydach czynnych w polskim przemyśle węglowym* (1960 r.), *Polscy górnicy w obcych krajach* (1961), *Polscy inżynierowie górniczy i hutniczy w służbie pruskiej w pierwszej połowie XIX wieku* (1971 r.), *Polacy w Leningradzkim Instytucie Górniczym* (1972 r.), *Dwieście lat Instytutu Górniczego w Leningradzie* (1974 r.), *Polska kadra techniczna w górnictwie zaboru pruskiego* (1977 r.), *Dyskusja nad programem kształcenia inżynierów górniczych i hutniczych w okresie międzywojennym* (1978 r.), *Zagadnienia kształcenia i programów Akademii Górniczej w czasopiśmie technicznych (do 1939 roku)* (1979), *Kadra techniczna w Zagłębiu Dąbrowskim w XIX i w początkach XX wieku* (1980 r.), *Z dziejów kadry technicznej w Hucie „Katarzyna”* (1981 r.), *Polacy na zagranicznych uczelniach technicznych* (1984 r.), *Polscy inżynierowie i technicy górniczy w okresie pkupacji hitlerowskiej* (1991 r.). Wiele uwagi tym zagadnieniom poświęcił także w licznych opracowaniach biograficznych.

13 Porównaj uwagi autora we wstępie do książki.

Czasopiśmiennictwo górnicze i hutnicze

W latach 1977-1979 ukazały się pod redakcją Jerzego Jarosa dwa zeszyty naukowe Uniwersytetu Śląskiego poświęcone górniczym i hutniczym periodykom zawodowym. Były to zbiory referatów z konferencji, które organizował Jan Pazdur jako przewodniczący specjalistycznej komisji Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN¹⁴. W pierwszym z tych zeszytów Jaros umieścił studium *Historia „Przeglądu górniczego-hutniczego” (1903-1939)*, a w drugim *Zagadnienia kształcenia i programów Akademii Górniczej w czasopiśmie technicznych (do 1939 roku)*.

Pracami swymi zasiliał m.in. miesięcznik „Prasa Techniczna”. Umieścił tam opracowania: *Znaczenie prasy technicznej dla rozwoju przemysłu na przykładzie „Przeglądu Górniczo-Technicznego” (1978 r.)*, *Siedemdziesiąt pięć lat „Przeglądu Górniczego” (1978 r.)*, *Stanisław Kossuth (1893-1968)*, *redaktor „Przeglądu Górniczo-Hutniczego” (1930-1937)*, *„Przegląd Górniczy” (1945-1950) (1978 r.)*.

W wymienionych artykułach zwracał uwagę na twórczy wkład kadry inżynierskiej w rozwój organizacji pracy i postęp techniczny.

Muzealnictwo i ochrona zabytków

W 1957 r. Jerzy Jaros uczestniczył w konferencji Oddziału Krakowskiego Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego Inżynierów i Techników Górnictwa poświęconej zabytkom techniki górniczej i muzealnictwa górniczego. Zainteresowaniu tymi problemami dawał wyraz w licznych opracowaniach. Zrelacjonował m.in. wyniki II Międzynarodowego Kongresu Ochrony Zabytków Techniki, który obradował w Bochum w 1975r. Do opracowań z tego zakresu o ważnym znaczeniu poznawczym należą m.in.: *Ochrona zabytków techniki w województwie katowickim (1976 r.)*, *Problem ochrony i konserwacji zabytków przemysłowych (1976 r.)*, *Muzeum historii górnictwa i hutnictwa w Katowicach (1977 r.)*, *Zabezpieczenie i udostępnienie zabytków techniki (1981 r.)*.

Mimo starań nie zdołał uratować przed likwidacją Związkowego Muzeum Górniczego w Sosnowcu. Przyczynił się natomiast do rozwoju Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, współpracując z kustoszem tego działu Bronisławem Rudnickim. Wspólnie przez lata podejmowali wiele akcji na rzecz ratowania zabytków techniki, m.in. przez Główną Komisję

¹⁴ Porównaj uwagi autora we wstępach redakcyjnych.

Muzealnictwa i Tradycji Górniczych ZG Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa.

Opracowania popularnonaukowe

Pełnej listy opracowań popularnonaukowych Jerzego Jarosa nie sposób zestawić. Drukował on bowiem wiele w regionalnych dziennikach i tygodnikach oraz w różnych wydawnictwach okolicznościowych. W ostatnich latach tego typu druków nie gromadzi nawet Biblioteka Narodowa.

Do niewątpliwych osiągnięć popularyzacyjnych Jarosa należą trzy broszury. Dwie z nich wydano w ramach „Wszechnicy Muzeum Śląskiego”: *Dzieje górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim* (1986 r.), *Górnictwo dawniej i dziś* (1988 r.), Inna ukazała się pod auspicjami Śląskiego Instytutu Naukowego pt. *Tajemnice górnośląskich koncernów* (1988 r.).

Wiele artykułów, które ukazały się zrazu w „Zaraniu Śląskim” Jaros w formie popularnej ogłaszał w czasopismach takich jak „Wiadomości Górnicze”, „Przegląd Górniczy”, „Wiadomości Hutnicze”. Do interesujących należał zespół opracowań ogłaszanych w nawiązaniu do 1000-lecia państwa polskiego. Do tej grupy należy m.in. opracowanie z 1966 r. *Polscy pionierzy naukowego górnictwa* z informacją o geologach złożowych.

Wszystkie opracowania Jerzego Jarosa popularyzujące dzieje nauki i techniki oraz przemysłu śląskiego odwołują się do jego najnowszych ustaleń źródłowych. Tak zwanej wtórnej popularyzacji nie uprawiał nawet podczas licznych swych spotkań z młodzieżą szkolną oraz różnymi grupami pracowników przemysłowych.

Stowarzyszenia inżynierów i techników

Wspomniano uprzednio, iż Jarosa interesowały sprawy stosunków społecznych w zakładach przemysłowych. Problematyce tej poświęcił kilka studiów ogłoszonych osobno (np. artykuł z 1961 r. *Stosunki społeczne i narodowościowe w polskim górnictwie w XIX i XX wieku do roku 1945 (ze szczególnym uwzględnieniem górnictwa węglowego)*). Dawał temu wyraz także w opracowaniach o kadrze inżynierskiej i prasie technicznej, zwracając zawsze uwagę na znaczenie stowarzyszeń w zbiorowości zawodowej pracowników przemysłowych.

Ogłosił kilka artykułów o polskich stowarzyszeniach studenckich w uczelniach górniczych, a w tym: *Z dziejów polskiego stowarzyszenia*

„Sarmatia” we Freibergu (1981 r.) i *Organizacje polskich studentów górniczych w okresie zaborów* (1988 r.). Najwięcej wysiłku włożył w rozpoznanie dziejów terchnicznych stowarzyszeń zawodowych. Listę studiów opartych na bogatych źródłach otwierają jego rozważania z 1968 r. umieszczone w książce *Historia ruchu zawodowego hutników*. Później przeważnie zajmował się historią Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa odnotowując m.in. 80-lecie tej organizacji (opracowanie z 1972 r.) i inne jubileusze (artykuły z lat: 1978, 1982, 1986). Na przypomnienie zasługują opracowania: *Pierwsze organizacje zawodowe górników na ziemiach polskich* (1988 r.), *Początki ruchu stowarzyszeniowego polskich górników i hutników* (1989 r.), *Organizacje inżynierów i techników górniczych w latach międzywojennych* (1990 r.), *Polscy inżynierowie i technicy górniczy w okresie okupacji hitlerowskiej* (1991 r.). Tworzą one łącznie monografię tego problemu.

Dwie ostatnie publikacje umieszczone w spisie to książka z 1992 r. *Dzieje ruchu stowarzyszeniowego kadry górniczej (1892-1992)* oraz — ukazujący się już po śmierci autora — cykl opracowań pt. *Stulecie ruchu stowarzyszeniowego polskich górników*.

Biografistyka

W szkicu *Moje badania nad historią gospodarczą* Jaros odnotował następującą refleksję:

„Za namową prof.dr Kazimierza Popiołka od roku 1965 zacząłem się też zajmować biografiami, opracowując życiorysy wybitnych górników, hutników oraz naukowców i działaczy kultury do Polskiego Słownika Biograficznego, Śląskiej Kartoteki Biograficznej, Śląskiego Słownika Biograficznego, Studiów i materiałów z dziejów województwa katowickiego w Polsce Ludowej, a także do wydawnictw okolicznościowych (*Ludzie trzydziestolecia, Ludzie trzydziestopięciolecia*)”¹⁵.

W spisie publikacji dołączonych do niniejszego szkicu przedstawiono niektóre dane do tej grupy opracowań. W tym miejscu odnotujemy kilka pozycji, które rzucają nieco światła na krąg osób, których dokonania autor interesował się szczególnie. Ogłosił w różnych czasopismach m.in. następujące biografie: *Stanisław Kossuth (1893-1968)* (1970 r.), *Stanisław Gisman (1901-1970)* (1971 r.), *Jerzy Rabsztyn* (1975 r.), *Stanisław Ziemia* (1976 r.), *Tadeusz Lasek* (1976 r.), *Włodzimierz Stahl* (1978 r.), *Marian*

15 Cytowany tekst na s. 140.

Kantor-Mirski jako historyk górnictwa i hutnictwa (1985 r.), *Józef Chlebowczyn* (1987 i 1988 r.). Niemal z wszystkimi (poza Kantorem-Mirskim) współpracował w Śląskim Instytucie Naukowym. Kantora-Mirskiego cenił za pionierskie studia nad dziejami górnictwa oraz zabiegi o ratowanie zabytków techniki.

W latach 1981-1985 Jaros ogłosił dwa artykuły (właściwie: jeden w dwóch wersjach) o Walentym Roździeńskim. W opracowaniu tym dał się poznać jako znawca epoki, której w 1957 r. poświęcił cenny przyczynek pt. *Przywilej górniczy z roku 1565 na wydobywanie kruszcu ołowianego i galmanu pod Długoszyнем*.

Kilka refleksji o warsztacie historyka nauki i techniki okręgu przemysłowego w Polsce

Historią przemysłu w Polsce interesowano się od dawna. Znajdujemy tego wyraz m.in. w monografii Hieronima Łabęckiego z 1841 r. pt. *Górnictwo w Polsce*, a przede wszystkim w studium Natalii Gąsiorowskiej z 1922 r. *Górnictwo i hutnictwo w Królestwie Polskim 1815-1830*. Dopiero jednak po drugiej wojnie światowej ukształtował się kierunek dyscyplin historycznych zajmujący się zagadnieniami związanymi z funkcjonowaniem w przeszłości wielkich zakładów przemysłowych.

Analizując treść publikacji Jerzego Jarosa możemy rozpoznać wiele przesłanek, które złożyły się na powstanie historii przemysłu jako kierunku badawczego. Jak się wydaje, sprawą najważniejszą było otwarcie się archiwów koncernów górniczno-hutniczych. Dzięki temu nastąpiło zespolenie wysiłków, m.in. dla potrzeb odbudowy zrujnowanych zakładów, historyków (głównie archiwistów i historyków gospodarczych) oraz kadry inżynierskiej (w tym profesorów uczelni technicznych).

Kolejny problem to powstanie Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN (1954 r.), a w nim sprawne kierownictwo Jana Pazdura nad badaniami przemysłu górniczno-hutniczego. W latach 1957-1970 w Instytucie tym wydano „*Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa*”. W serii tej Jaros umieścił kilka ważnych artykułów z historii nauki i techniki.

W rozwoju historii przemysłu jako kierunku badawczego istotnym wydarzeniem było powołanie w 1957 r. Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach. Wydawane przez tę placówkę monografie miast i powiatów oraz monografie zakładów przemysłowych są opracowaniami jakich nie mają ośrodki przemysłowe innych regionów. W Instytucie ukazały się monografie dziejów górnictwa węgla, które opracowywał Jaros od 1955

roku. Studia innych autorów eksponowały głównie zagadnienia polityczne, ekonomiczne i socjalne. Jaros starał się uwypuklić sprawy o ważnym znaczeniu dla postępu technicznego (por. m.in. opracowanie *Problem wybitnych jednostek w dziejach polskiego górnictwa* z 1985 r.). Zagadnienia te popularyzował także podczas krajowych i zagranicznych konferencji specjalistycznych.

Istotnym czynnikiem w działalności Jarosa jako historyka przemysłu była umiejętność nawiązywania współpracy z kadrami inżynierską. Swoją rolę podczas pracy w archiwum traktował służebnie. Chętnie pomagał inżynierom zgłaszającym się po materiały mogące przyczynić się do postępu w produkcji. Dla inżynierów interesujących się historią zorganizował nawet studium doktoranckie w Śląskim Instytucie Naukowym, promując na doktora nauk humanistycznych m.in. znanego historyka techniki i muzeologa — Bronisława Rudnickiego. To właśnie on żegnał w imieniu społeczności górniczej swego promotora na cmentarzu w Sosnowcu w czerwcu 1992 r.

Spis publikacji Jerzego Jarosa

Książki i artykuły¹⁶

1. *Pierwszy strajk w górnośląskim przemyśle węglowym*. „Trybuna Tygodnia” 1953 nr 74 s. 2.

2. *Nieznana wzmianka o pierwszym strajku w górnośląskim przemyśle węglowym w r. 1847*. „Archeion” T. 23: 1954 s. 167-168.

3. *Przed dziesięciu laty. Jak uratowano i uruchomiono polski przemysł węglowy*. „Kalendarz górniczy na rok 1955” s. 120-125.

4. *Rola państwa pruskiego w rozwoju górnośląskiego przemysłu*. [W:] Konferencja Śląska Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk T. 1. Wrocław 1954 s. 384-386.

5. *Archiwa przemysłowe w służbie nauki polskiej w okresie dziesięciolecia*. „Archeion” T. 24: 1955 s. 49-58.

6. *Rozwój techniczny kopalni „Król” od połowy XIX w. do roku 1918*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” R. 3: 1955 s. 58-79.

7. *Błąd tkwi gdzie indziej [fałszywy obraz górnictwa wskutek nieprzeżywanego utajnienia akt]*. „Przemiany” R. 1: 1956 nr 10 s. 3.

8. *Brakowanie akt tajnych*. „Archeion” T. 25: 1956 s. 24-48.

9. (współautor: Poprawska Stanisława): *Materiały do historii rewolucji 1905-1907 roku, znajdujące się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Katowicach i w Powiatowych Archiwach Państwowych w Bytomiu i Będzinie*. „Archeion” T. 26: 1956 s. 93-104.

10. *Organizacja rządowej administracji górniczej na Śląsku w latach 1796-1922*. „Archeion” T. 26: 1956 s. 187-213.

11. *Gospodarka koncernu „Skarboferm”*. „Zaranie Śląskie” R. 20: 1957 s. 67-78.

12. *Historia kopalni „Król” w Chorzowie w latach 1918-1922*. „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” R. 12: 1957 s. 71-83

13. *Materiały archiwalne do historii górnictwa i hutnictwa w zbiorach Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach i w archiwach podległych*. „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa” T. 1: 1957 s. 465-478.

¹⁶ Podano zapis skrócony. Miejscami, zwłaszcza w przypadku monografii wydanych zbiorowo, w nawiasie umieszczono nieco informacji o udziale Jarosa w opracowaniu.

14. J. J.: *O zabytkach techniki górniczej i muzealnictwie górniczym*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 2: 1957 s. 774-776.

15. *Położenie załogi kopalni „Król” w Chorzowie od połowy XIX wieku do roku 1918*. „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa” T. 1: 1957 s. 425-462.

16. *Przywilej górniczy z roku 1565 na wydobywanie kruszcu ołowianego i galmanu pod Długoszyńcem*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” R. 4: 1957 s. 315-318.

17. *Stan badań nad historią górnictwa i hutnictwa na ziemiach polskich w latach 1870-1945*. „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa” T. 1: 1957 s. 107-128.

18. *Zestawienie kopalń węgla kamiennego na Śląsku*. „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” T. 1: 1957 s. 345-372.

19. *Archiwa górnicze źródłem wiedzy o przeszłości*. „Przegląd Górniczy” R. 14: 1958 s. 740-741.

20. *Henryka Heintzmanna „O przygotowaniu i eksploatacji pokładów węgla kamiennego w śląskich okręgach górniczych ze szczególnym uwzględnieniem Górnego Śląska*. „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa” T. 2: 1958 s. 277-357.

21. *Z dziejów kopalni Siemianowice*. „Wiadomości Górnicze” R. 9: 1958 s. 363-364.

22. *Czechosłowacka ogólnopaństwowa wystawa dokumentów archiwalnych*. „Archeion” T. 30: 1959 s. 137-140.

23. *Kopalnie rodziny Rechniców*. „Wiadomości Górnicze” R. 10: 1959 s. 280-281.

24. *Registratory i archiwa górnośląskich koncernów górniczo-hutniczych*. „Archeion” T. 30: 1959 s. 123-136.

25. *W sprawie publikowania źródeł do historii śląskiego górnictwa (W odpowiedzi doc. Wacławowi Długoborskiemu)*. „Zaranie Śląskie” R. 22: 1959 z. 4 s. 115-117.

26. *Żołnierze powstania listopadowego w kopalniach zagłębiowskich*. „Zaranie Śląskie” R. 22: 1959 z. 3 s. 96-104.

27. *Życiorys polskiego górnika sprzed stu trzydziestu laty [Michała Maryańskiego]*. „Wiadomości Górnicze” R. 10: 1959 nr 5 s. III okładki.

28. *Dzieje górnictwa węglowego w rejonie Tenczyńska*. „Wiadomości Górnicze” R. 11: 1960 s. 56-57.

29. *Kopalnia „Król” w Chorzowie w latach hitlerowskiej okupacji (1939-1945)*. „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” T. 3: 1960 s. 317-336.

30. *Organizacja władz górniczych na ziemiach polskich w latach*

1918-1945. „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa” T. 5: 1960 s. 89-146.

31. *Polscy górnicy za granicą*. „Wiadomości Górnicze” R. 11: 1960 s. 286-289, 333-336.

32. *Pracownicy przemysłu węglowego na ziemiach polskich do połowy XIX wieku*. „Wiadomości Górnicze” R. 11: 1960 s. 458-461.

33. *Rudolfa von Carnalla „O pożarach podziemnych w kopalniach węgla kamiennego ze szczególnym uwzględnieniem kopalń górnośląskich”*. „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa” T. 4: 1960 s. 131-182.

34. *Wiadomość o Żydach w polskim przemyśle węglowym*. „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1960 nr 35 s. 87-99.

35. *Z dziejów górnictwa węglowego w okolicach Mysłowic*. „Wiadomości Górnicze” R. 11: 1960 s. 374-375.

36. *Dzieje przemysłu górniczno-hutniczego na terenie Mysłowic*. [W:] Skice z dziejów Mysłowic. Katowice 1961 s. 31-46.

37. *Górnictwo na ziemiach polskich w czasie II wojny światowej*. „Przegląd Górniczy” R. 17: 1961 s. 306-309.

38. *Grabież mienia Żydów przez władze hitlerowskie w świetle akt Urzędu Powierniczego w Katowicach*. „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1961 nr 38 s. 105-117.

39. *Materiały archiwalne dotyczące odgłosów na Górnym Śląsku rewolucji 1905-1907 r. w Królestwie Polskim*. „Teki Archiwalne” T. 7: 1961 s. 547-566.

40. *Początki górnictwa węglowego na Śląsku*. „Wiadomości Górnicze” R. 12: 1961 s. 435-438.

41. *Stosunki społeczne i narodowościowe w polskim górnictwie XIX i XX wieku - do roku 1945 (ze szczególnym uwzględnieniem górnictwa węglowego)*. [W:] Górnictwo polskie w tysiącletnim okresie istnienia państwa polskiego. Warszawa 1961 s. 116-148.

42. *Stosunki społeczne w polskim górnictwie węglowym od połowy XIX wieku do 1918 r.* „Wiadomości Górnicze” R. 12: 1961 s. 97-100.

43. *Stosunki społeczne w polskim górnictwie węglowym w latach 1918-1939*. „Wiadomości Górnicze” R. 12: 1961 s. 136-139.

44. *Z dziejów kopalni „Polska” w Świętochłowicach*. „Zaranie Śląskie” R. 24: 1961 s. 107-118.

45. *Zarys dziejów górnictwa na ziemiach polskich*. Praca zbiorowa [...] pod red. J. Pazdura. T. 1. Katowice 1961 (w tym opracowania J. Jarosa na s. 39-68, 69-70, 189-205, 206-207, 246-256, 257-263 i 264-270).

46. (współautor: Weyman Karol:) *Zbiór przepisów i informacji o*

kwalifikacji i terminach przechowywania akt oraz o prowadzeniu składnic akt archiwów zakładowych (Stan prawny na koniec października 1960 r.). Wyd. 2. Warszawa 1961, 86 ss.; wyd. 3. Warszawa 1962, 86 ss.

47. *Historia kopalni „Król” w Chorzowie (1791-1945)*. Katowice 1962, 174 ss.

48. *Rozwój wiedzy o warunkach geologicznych Zagłębia Górnośląskiego*. „Wiadomości Górnicze” R. 13: 1962 s. 68-71, 108-111.

49. *Z dziejów techniki górniczej w Górnośląskim Zagłębiu Węglowym*. „Wiadomości Górnicze” R. 13: 1962 s. 266-268, 416-419; R. 14: 1963 s. 291-294.

50. J. J.: *Oddział Akt Górniczych*. „Wiadomości Górnicze” R 14: 1963 s. 353.

51. *Rozwój badań geologicznych Zagłębia Górnośląskiego od XVIII do XX w.* „Zaranie Śląskie” R. 26: 1963 s. 203-218.

52. *Zarys dziejów kopalni Murcki*. „Wiadomości Górnicze” R. 14: 1963 s. 368-369.

53. [Głos w dyskusji]. [W:] Sekcja Historii Kultury Materialnej na IX Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich. Dyskusja. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” R. 12: 1964 s. 781.

54. *Górnictwo węglowe w rejonie Małej Dąbrówki*. „Wiadomości Górnicze” R. 15: 1964 s. 332-333, 367-368.

55. *Hierarchia górnicza w Górnośląskim Zagłębiu Węglowym od końca XVIII do początków XX wieku*. [W:] Ligęza Józef, Żywirska Maria: *Zarys kultury górniczej. Górny Śląsk. Zagłębie Dąbrowskie*. Katowice 1964 s. 240-249.

56. *Rozwój podziemnego transportu w kopalniach węgla kamiennego*. „Wiadomości Górnicze” R. 15: 1964 s. 110-112, 141-143.

57. *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim do 1914 roku*. Wrocław-Kraków 1965, 316 ss.

58. *Podział akt na kategorie*. Poznań 1964, 16 ss.; Poznań 1965, 16 ss.

59. *Problemy akt personalnych do r. 1945 w przemyśle węglowym*. „Archeion” T. 42: 1965 s. 73-84.

60. *Kilka uwag w sprawie nadzoru nad archiwami zakładowymi*. „Archeion” T. 43: 1966 s. 51-54.

61. *Polscy pionierzy naukowego górnictwa*. „Poglądy” R. 5: 1966 nr 23 s. 6-7.

62. [Głos w dyskusji]. [W:] *Zakłady przemysłowe w Polsce XIX i XX wieku*. Studia i materiały pod red. I. Pietrzak-Pawłowskiej. Wrocław 1967 s. 163-164.

63. *Przegląd badań nad historią zakładów i przedsiębiorstw w śląskim przemyśle górniczo-hutniczym*. [W:] Zakłady przemysłowe w Polsce w XIX i XX wieku. Studia i materiały pod red. I. Pietrzak-Pawłowskiej. Wrocław 1967 s. 183-186.

64. *Zabrze. Rozwój miasta*. Opr. H. Rechowicz, Katowice 1967, 384 ss. (teksty J. Jarosa na s. 36-47, 101-110, 323-349).

65. *Zarys dziejów ustrojowych Centralnego Zarządu Przemysłu Węglowego (1945-1950)*. „Archeion” T. 47: 1967 s. 157-176.

66. *Historia ruchu zawodowego hutników*. Pod red. H. Rechowicza. T. 1. Katowice 1968, 388 ss. (w tym: Borcych Wiesław, Jaros Jerzy: *Zagłębie Staropolskie*, s. 97-112, 265-297; Jaros Jerzy: *Województwo śląskie 1922-1939*, s. 298-330); T. 2. Katowice 1970, 342 ss. (w tym Jaros Jerzy: *Zestawienie hut, koksowni i przedsiębiorstw hutniczych*, s. 285-318); T. 3. Katowice 1976, 408 ss. (w tym Jaros Jerz: *Zestawienie jednostek organizacyjnych, których załogi należą do Związku Zawodowego Hutników*, s. 253-276).

67. *Kancelaria górnośląskiego przemysłu górniczo-hutniczego w okresie kapitalizmu na przykładzie koncernu Ballestrema*. „Zeszyty Gliwickie” T. 6: 1968 s. 77-84.

68. *Organizacja administracji górniczej w Królestwie Polskim (1815-1918)*. „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa” T. 12: 1968 s. 116-139.

69. *Zasięg terytorialny Zagłębia Dąbrowskiego*. „Zaranie Śląskie” R. 31: 1968 s. 41-49.

70. *Der polnische Kolhenbergbau in Polen der Zwischenkriegszeit und in Volkspolen*. „Studia Historiae Oeconomicae” Vol. 4: 1969 s. 157-169.

71. *Dzieje zagłębiowskiego górnictwa węglowego*. „Ziemia Będzińska” R. 2: 1969 s. 59-72.

72. *X Powszechny Zjazd Historyków Polskich w Lublinie*. „Zaranie Śląskie” R. 32: 1969 s. 749-750.

73. *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim w latach 1914-1945*. Katowice-Kraków 1969, 278 ss.¹⁷.

74. *Tarnowskie Góry. Zarys rozwoju powiatu*. Opr. H. Rechowicz. Katowice 1969, 617 s. (teksty J. Jarosa na s. 121-142, 203-215, 553-570).

75. *Zarys dziejów kopalni „Gliwice”*. „Zeszyty Gliwickie” Nr 7: 1969 s. 221-227.

76. *Grabież mienia przez okupantów na terenie rejencji katowickiej podczas drugiej wojny światowej*. [W:] Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie w

walce z okupantem hitlerowskim 1939-1945. Katowice 1970 s. 141-143.

77. *Krajowa Konferencja Regionalna Polskiego Towarzystwa Historycznego*. „Zaranie Śląskie” R. 33: 1970 s. 724.

78. *V Międzynarodowy Kongres Historii Gospodarczej w Leningradzie*. „Zaranie Śląskie” R. 33: 1970 s. 724-725.

79. *Ruda Śląska. Zarys rozwoju miasta*. Opr. A. Szefer. Katowice 1970, 380 ss. (teksty J. Jarosa na s. 44-64, 113-128).

80. *Stanisław Kossuth (1893-1968)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 15: 1970 s. 123-125.

81. *Szkice z dziejów górnictwa w Polsce Ludowej*. Praca zbiorowa pod kierunkiem [...] J. Mitreği. Red. naukowy J. Jaros. Katowice 1970, 381 ss.

82. *Świętochłowice. Zarys rozwoju miasta*. Opr. A. Szefer. Katowice 1970, 456 ss. (teksty J. Jarosa na s. 67-72, 149-161).

83. *Własność górnicza na ziemiach polskich w XVIII i XX wieku*. „Wiadomości Górnicze” R. 21: 1970 s. 303-305.

84. *Zagłębie Donieckie przed 137 laty w opisie polskiego inżyniera*. „Przegląd Górniczy” R. 26: 1970 s. 542-544.

85. *Znaczenie pracy Lenina „Rozwój kapitalizmu w Rosji” dla badań nad historią przemysłu w Polsce*. „Zaranie Śląskie” R. 33: 1970 s. 96-100.

86. *Dzieje górnictwa w Żychcicach*. „Wiadomości Górnicze” R. 22: 1971 s. 248-250.

87. *Polscy inżynierowie górniczy i hutniczy w służbie pruskiej w pierwszej połowie XIX wieku*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 16: 1971 s. 109-113¹⁸.

88. *Stanisław Gisman (1901-1970)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 16: 1971 s. 115-117.

89. (współautor: Sito Jerzy:) *100 lat zakładów urządzeń technicznych Elewator*. Katowice 1971, 69 ss.

90. *Zarys dziejów kopalni „Sośnica”*. „Zeszyty Gliwickie” T. 8: 1971 s. 103-110.

91. *Działalność kół prelegentów Polskiej Partii Robotniczej w województwie śląsko-dąbrowskim*. „Studia i Materiały z Dziejów Województwa Katowickiego w Polsce Ludowej” T. 7: 1972 s. 230-233.

92. *Dzieje górnictwa w Żychcicach*. „Zaranie Śląskie” R. 35: 1972 s. 89-93.

93. *Lubliniec. Zarys rozwoju powiatu*. Zredagował J. Jaros. Katowice

18 Maszynopis artykułu w Bibliotece Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, sygn. 74/A.

1972, 462 ss. (teksty J. Jarosa na s. 110-119, 169-180, 403-427).

94. *Osiemdziesiątolecie Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa*. „Przegląd Górniczy” R. 28: 1972 s. 411-413.

95. *Osiemdziesiątolecie Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa*. „Wiadomości Górnicze” R. 23: 1972 s. 291-293.

96. *Polacy w Leningradzkim Instytucie Górniczym*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 17: 1972 s. 505-510.

97. *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*. Katowice 1972, 183 ss.; wyd. 2. Katowice 1984, 198 ss.

98. *Zestawienie przedsiębiorstw należących do Zjednoczenia Przemysłu Materiałów Ogniotrwałych*. „Zeszyty Gliwickie” Nr 9: 1972 s. 235-239.

99. *Bolesław Krupiński (15 III 1893 - 24 X 1972)*. „Materiały z Dziejów Województwa Katowickiego w Polsce Ludowej” T. 8: 1973 s. 353-364.

100. *Dzieje hutnictwa żelaza w rejonie Gliwic i Zabrze (do 1945 r.)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 18: 1973 s. 691-705.

101. *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945-1970)*. Warszawa-Kraków 1973, 269 ss.

102. *Historia kopalni „Szombierki”*. „Magazyn Bytomski” 1975 s. 38-43.

103. *Konferencja na temat zagłębi węglowych w rozwoju okręgów przemysłowych*. „Zaranie Śląskie” R. 36: 1973 s. 416-417.

104. *Początki górnictwa węglowego na ziemiach polskich*. „Mówią Wieki” R. 16: 1973 nr 10 s. 15-19.

105. *Postęp techniczny w śląskim górnictwie i hutnictwie w latach 1850-1918*. „Kroniki Miasta Zabrze” Nr 6: 1973 s. 131-142.

106. *Specyfika rozwoju górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim do II wojny światowej*. „Zaranie Śląskie” R. 26: 1973 s. 283-288.

107. *Z dziejów hutnictwa w Łąbedach*. „Zeszyty Gliwickie” T. 10: 1973 s. 189-192.

108. *Dwieście lat Instytutu Górniczego w Leningradzie*. „Zaranie Śląskie” R. 37: 1974 s. 121-127.

109. *Z dziejów kopalni „Zabrze”*. „Kronika Miasta Zabrze” Nr 7: 1974 s. 165-175.

110. *Jerzy Rabsztyń (12 XII 1907 - 26 XII 1972)*. „Studia i Materiały z Dziejów Województwa Katowickiego w Polsce Ludowej” T. 9: 1975 s. 209-216.

111. *Podział akt na kategorie*. Poznań 1975, 60 ss.; Poznań 1977, 60 ss.

112. *Udział Polski w światowej produkcji i eksporcie węgla kamiennego. „Zaranie Śląskie” R. 38: 1975 s. 60-70.*

113. *Z dziejów kopalni „Pstrowski”. „Kroniki Miasta Zabrze” Nr 8: 1975 s. 97-108.*

114. *Zarys dziejów górnictwa węglowego.* Warszawa-Kraków 1975, 536 ss.

115. *II Międzynarodowy Kongres Ochrony Zabytków Techniki (Bochum, 3-9 września 1975 r.). „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” R. 24: 1976 s. 357-360.*

116. *Gliwice. Zarys rozwoju miasta i okolic.* Praca zbiorowa pod red. A.Szefera. Warszawa-Kraków 1976, 653 ss. (teksty J.Jarosa na s. 125-141, 207-222).

117. *Kopalnia Sosnowiec. Dzieje zakładu i załogi (1876-1976).* Praca zbiorowa pod red. H. Rechowicza. Katowice 1976, 296 ss. (teksty J.Jarosa na s. 9-17, 18-32, 33-39).

118. *Ochrona zabytków techniki w województwie katowickim.* „Kroniki Miasta Zabrze” Nr 9: 1976 s. 19-31.

119. *Problem ochrony i konserwacji zabytków przemysłowych.* „Rocznik Katowicki” T. 4: 1976 s. 26-31.

120. *Stanisław Ziemia (4 XI 1908 - 25 IV 1972).* „Studia i Materiały z Dziejów Polski Ludowej” T. 10: 1976 s. 289-298.

121. *Tadeusz Lasek (25 V 1910 - 21 IX 1974).* „Studia i Materiały z Dziejów Polski Ludowej” T. 10: 1976 s. 269-276.

122. *Chorzów. Zarys rozwoju miasta.* Pod red. J. Kantyki. Katowice 1977, 492 ss. (teksty Jarosa na s. 11-24, 25-43, 111-133).

123. *Historia „Przeglądu Górniczo-Hutniczego (1903-1939).* [W:] *Historia i współczesność. 2. Czasopiśmiennictwo górnicze w Polsce.* Pod red. J. Jarosa. Katowice 1977 s. 31-42.

124. *Muzeum historii górnictwa i hutnictwa w Katowicach.* „Rocznik Katowicki” T. 5: 1977 s. 16-20.

125. *Polska kadra techniczna w górnictwie zaboru pruskiego.* „Zaranie Śląskie” R. 40: 1977 s. 485-499.

126. *Postęp techniczny i wydajność pracy w górnictwie węglowym na ziemiach polskich.* [W:] *Gospodarka przemysłowa i początki cywilizacji technicznej w rolniczych krajach Europy.* Studia i materiały. Pod red. I.Pietrzak-Pawłowskiej. Wrocław 1977 s. 147-159.

127. *Sosnowiec. Zarys rozwoju miasta.* Praca zbiorowa pod red. H.Rechowicza. Warszawa-Kraków 1977, 527 ss. (tekst J. Jarosa na s. 11-65).

128. *Wstęp.* [W:] *Historia i współczesność. 2. Czasopiśmiennictwo*

górnictwa w Polsce. Pod red. J.Jarosa. Katowice 1977 s. 7-8.

129. *Z dziejów „Przeglądu Górniczo-hutniczego” (1903-1939)*. „Przegląd Górniczy” T. 33: 1977 s. 285-289.

130. *Znaczenie prasy technicznej dla rozwoju przemysłu na przykładzie „Przeglądu Górniczo-Hutniczego”*. „Prasa Techniczna” 1977 nr 4 s. 14-15.

131. *Dyskusja nad programem kształcenia inżynierów górniczych i hutniczych w okresie międzywojennym*. „Zaranie Śląskie” R. 41: 1978 s. 310-321.

132. *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136-1976)*. Warszawa 1978, 296 ss.

133. *Narastający zasób archiwalny w teorii i praktyce*. „Dzieje Najnowsze” R. 10: 1978 nr 2 s. 3-11.

134. *Rozwój techniki w polskim górnictwie węgla kamiennego w okresie pięćsetlecia*. „Przegląd Górniczy” T. 34: 1978 s. 139-144.

135. *Siedemdziesiąt pięć lat „Przeglądu Górniczego”*. „Prasa Techniczna” R. 8: 1978 nr 6 s. 21-22.

136. *Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa*. [W:] Słownik polskich towarzystw naukowych. T. 1. Red. naukowy L.Łoś. Wrocław 1978 s. 439-442.

137. *Włodzimierz Stahl (4 X 1904 - 9 V 1977)*. „Studia i Materiały z Dziejów Polski Ludowej” T. 12: 1978 s. 437-445.

138. *Kopalnia węgla kamiennego „Siemianowice”*. *Zarys dziejów*. Pod red. J.Przewłockiego. Katowice 1979, 252 ss. (teksty J.Jarosa na s. 9-32, 111-128).

139. *Od redakcji*. [W:] *Historia i współczesność*. 4. *Czasopiśmiennictwo hutnicze w Polsce*. Pod red. J.Jarosa. Katowice 1979 s. 8.

140. *Polskie stowarzyszenie studenckie „Sarmatia” we Freibergu*. „Wiadomości Górnicze” R. 30: 1979 s. 356-358.

141. *Stanisław Ziemia 1908-1972 (dziennikarz, działacz społeczny i kulturalny)*. „Rocznik Katowicki” T. 7: 1979 s. 171-172.

142. *Zagadnienia kształcenia i programów Akademii Górniczej w czasopiśmiennictwie technicznych (do 1939 roku)*. [W:] *Historia i współczesność*. 4. *Czasopiśmiennictwo hutnicze w Polsce*. Pod red. J.Jarosa. Katowice 1979 s. 76-92.

143. *Kadra techniczna w Zagłębiu Dąbrowskim w XIX i w początkach XX wieku*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” R. 28: 1980 s. 501-510.

144. *Z dziejów kadry technicznej w Zagłębiu Dąbrowskim*. „Przegląd

Górnicy” R. 36: 1980 s. 445-452.

145. *Z dziejów kadry technicznej w Zagłębiu Dąbrowskim*. „Zaranie Śląskie” R. 43: 1980 s. 344-360.

146. *Z dziejów „Przeglądu Górniczego”*. „Przegląd Górnicy” T. 36: 1980 s. 325-327.

147. *Bez źródeł nie ma historii* [o ratowaniu archiwów do dziejów Górnego Śląska]. „Poglądy” R. 19: 1981 nr 16 s. 17.

148. *Hutnictwo żelaza na ziemiach polskich w czasach Walentego Roździeńskiego*. „Wiadomości Hutnicze” R. 37: 1981 s. 194-195.

149. *Słownik hutników polskich*. „Wiadomości Hutnicze” R. 37: 1981 s. 292-293; R. 38: 1982 s. 210-213, 244; R. 39: 1983 s. 126-127; R. 40: 1984 s. 218-219; R. 41: 1985 s. 88-89.

150. *Z dziejów kadry technicznej w Hucie „Katarzyna”*. „Wiadomości Hutnicze” R. 37: 1981 s. 263-264.

151. *Z dziejów polskiego stowarzyszenia „Sarmatia” we Freibergu*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 26: 1981 s. 429-433.

152. *Zabezpieczenie i udostępnienie zabytków techniki*. „Przegląd Górnicy” R. 37: 1981 s. 204-205.

153. *Jubileusz Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa*. „Rudy i Metale Nieżelazne” R. 27: 1982 s. 415-416.

154. *Kopalnia Brzeszcze 1903-1983*. Katowice 1983, 103 ss. (współautor).

155. *Kopalnia „Czerwona Gwiazda”*. Praca zbiorowa pod red. A. Topola. Katowice 1983, 371 ss. (teksty J. Jarosa na s. 7-32, 113-129).

156. *Polacy na zagranicznych uczelniach górniczych i hutniczych*. „Wiadomości Hutnicze” R. 39: 1983 s. 155-157.

157. *Słownik historyczny katowickich kopalń węgla*. „Rocznik Katowicki” T. 11: 1983 s. 271-275.

158. *Moje badania nad historią gospodarczą*. [W:] Szkice wspomnieniowe w 50 lat od powołania Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach. Katowice 1984 s. 135-141.

159. *O wydawaniu źródeł historycznych—ankieta*. „Kwartalnik Historyczny” R. 91: 1984 s. 536-537.

160. *Polacy na zagranicznych uczelniach górniczych*. „Studia Kieleckie” 1984 nr 1 s. 121-128.

161. *Słownik katowickich kopalń i hut*. Katowice 1984, 20 ss.

162. *Z dziejów Huty im. Dzierżyńskiego*. „Wiadomości Hutnicze” R. 40: 1984 s. 296.

163. *Hutnictwo żelaza na ziemiach polskich w czasach Walentego*

Roździeńskiego. [W:] Nowe Roździeńskiana. Pod red. A.Jarosa. Wrocław 1985 s. 109-111.

164. (współautorzy: Ziemia Jan, Ziemia Marek, Dłużewski Edward:) *Kopalnia „Generał Zawadzki” (1785-1985)*. Katowice 1985, 248 ss.

165. (współautor: Sekuła Henryk:) *Kopalnia Staszica 1964-1984*. Katowice 1985, 196 ss.

166. *Marian Kantor-Mirski jako historyk górnictwa i hutnictwa*. „Zeszyty Zagłębiowskie” Nr 1: 1985 s. 29-33.

167. *Problem wybitnych jednostek w dziejach polskiego górnictwa*. [W:] Wybitni i przeciętni przywódcy a lud i społeczeństwo w dziejach. Pod red. S. Michalkiewicza 1985 s. 48-54.

168. (współautor: Obersztyn Anna:) *Przemysł górnośląski w organizmie II Rzeczypospolitej. Ekonomiczne aspekty integracji*. [W:] Ziemia Śląskie w granicach II Rzeczypospolitej. Pod red. F. Serafina. Katowice 1985 s. 40-53.

169. *Specyfika rozwoju górnictwa węglowego w Zagłębiu Dąbrowskim*. „Przegląd Górniczy” R. 41: 1985 s. 303-306.

170. (współautorzy: Obersztyn Anna, Piecha Henryk:) *Czterdziestolecie Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa w Polsce Ludowej*. „Przegląd Górniczy” R. 42: 1986 s. 344-362.

171. *Dzieje górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim*. Katowice 1986, 15 ss. (Wszechnica Muzeum Śląskiego).

172. *Z problemów historii najnowszej (dostępność i wykorzystanie źródeł)*. [W:] Jak powstaje historia? Pod red. J. Jarosa. Katowice 1986 s. 85-92.

173. „*Salamandra*” — *pamięci Kolegów Górników* [1]. „Przegląd Górniczy” T. 42: 1986 s. 388-405; [2]. T. 43: 1987 nr 11-12 s. 60-72; [3]. T. 44: 1988 nr 11-12 s. 29-45; [4]. T. 45: 1989 nr 11-12 s. 24-34; [5]. T. 46: 1990 nr 11-12 s. 39-46; [6]. T. 47: 1991 nr 12 s. 34-39; [7]. T. 48: 1992 nr 12 s. 18-25 (słownik biograficzny górników w układzie holenderskim).

174. *Historia firmy „Geische”*. „Wiadomości Hutnicze” R. 43: 1987 s. 203-206.

175. *Kopalnia Wawel. 1752-1987*. Praca zbiorowa pod red. J.Jarosa. Katowice 1987, 298 ss. (teksty J.Jarosa dotyczą historii zakładu do 1922 roku).

176. *Prof.dr hab. Józef Chlebowczyk (19 I 1924 - 14 VII 1985)*. „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” R. 42: 1987 s. 117-118.

177. *Słownik historyczny hut cynku na ziemiach polskich*. Katowice 1987, 16 ss.

178. *Stanisław Kossuth (1893-1968), redaktor „Przeglądu Górniczo-Hutniczego” (1930-1937), „Przeglądu Górniczego” (1945-1950).* „Prasa Techniczna” R. 17: 1987 nr 2 s. 34-36.

179. *Górnictwo dawniej i dziś.* Katowice 1988, 24 ss. (Wszechnica Muzeum Śląskiego).

180. *Józef Chlebowczyk (19 I 1924 - 14 VII 1985).* „Kwartalnik Historyczny” R. 95: 1988 nr 1 s. 233-234.

181. *Jubileusz Huty „Łabędy”.* „Wiadomości Hutnicze” R. 44: 1988 s. 134-135.

182. *Organizacje polskich studentów górniczych w okresie zaborów.* „Przegląd Górniczy” R. 44: 1988 nr 11-12 s. 25-28.

183. *Pierwsze organizacje zawodowe górników na ziemiach polskich.* „Przegląd Górniczy” R. 44: 1988 nr 5 s. 20-23.

184. *Tajemnice górnośląskich koncernów.* Katowice 1988, 184 ss.

185. *Początki ruchu stowarzyszeniowego polskich górników i hutników.* „Przegląd Górniczy” R. 45: 1989 nr 7-8 s. 25-28.

186. (współautor: Sulik Alfred:) *Kopalnia „Mysłowice”. Dwa wieki górnictwa.* Katowice 1990, 375 ss.

187. *Organizacje inżynierów i techników górniczych w latach międzywojennych.* „Przegląd Górniczy” R. 46: 1990 nr 2 s. 27-30.

188. *Polscy inżynierowie i technicy górniczy w okresie okupacji hitlerowskiej.* „Przegląd Górniczy” R. 47: 1991 s. 28-30.

189. (przy współudziale zespołu redakcyjnego w składzie: Zenon Fejfer, Eugeniusz Ragus, Tadeusz Zygałłowicz:) *Dzieje ruchu stowarzyszeniowego kadry górniczej (1892-1992).* Katowice 1992, 80 ss.

190. *Stulecie ruchu stowarzyszeniowego polskich górników* (1). „Wspólne Sprawy SITG” Nr 6 (14) czerwiec 1992 s. 8; (2). Nr 7 (15) lipiec 1992 s. 4; (3). Nr 8 (16) sierpień 1992 s. 4; (40). Nr 9 (17) wrzesień 1992 s. 4; (5). Nr 10 (18) październik 1992 s. 5.

Biogramy w niektórych wydawnictwach zbiorowych¹⁹

1. „Polski Słownik Biograficzny” T. 12: 1966-1967: Kiedroń Józef; T. 13: 1967-1968: Knothe Józef Waclaw Stanisław; T. 14: 1968-1969: Kosiński Wincenty Stanisław, Kossuth Stefan Ludwik Mieczysław, Kozieł-Poklewski Alfons Aleksander; T. 16: 1971: Kuczewski Władysław; T. 18: 1973: Lubowicki Marian, Łepicki Jerzy, Łukaszewski Adam; T. 19: 1974: Madeyski Józef, Majewski Stanisław Włodzimierz, Makowski Waclaw, Malawski Zygmunt Alojzy; T. 20: 1975: Maternicki Aleksander, Michejda Władysław Józef, Mieroszewski Kazimierz Piotr Jan Wincenty h. Ślepowron; T. 21: 1976: Morawski Tomisław Marian; T. 22: 1977: Musiał Karol Alojzy; T. 23: 1978: Niewidok Jan, Nigrin Karol Alojzy, Obrąpalski Jan Henryk; T. 25: 1980: Parysiewicz Witold Leopold Stanisław, Paszkiewicz Michał Franciszek; T. 26: 1981: Pierzynka Stanisław, Pietrzykowski Bronisław Ignacy, Pilarczyk Józef, Piotrowicz Mieczysław, Pirszel (pierwotnie Pürschel) Ludwik Karol; T. 27: 1983: Podgórzec Eugeniusz Franciszek; T. 28: 1984-1985: Przedpełski Józef Antoni; T. 29: 1986: Przesmycki Piotr, Przybylski Zygmunt Felicjan, Pszorn Bolesław Ludwik; T. 30: 1987: Raźniewski Józef Leon, Raźniewski Stanisław; T. 31: 1988-1989: Rojek Wiktor; T. 32: 1989-1991: Rowiński Antoni, Różański Marian, Różycki Gustaw Michał; T. 33: 1991-1992: Rymarski Witold Zbyszko, Ryszka Emil Michał.

2. *Ludzie trzydziestolecia. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego*. Praca zbiorowa pod red. H. Rechowicza. Katowice 1974, 575 ss.: Witold Budryk, Waclaw Cybulski, Franciszek Jopek, Tomasz Klen czar, Stanisław Kossuth, Bolesław Krupiński, Władysław Kuczewski, Jan Niewidok, Brunon Nowakowski, Stanisław Ochęduszko, Jerzy Rabsztyn, Feliks Szczepański.

3. *Śląski słownik biograficzny*. Pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego. T. 1. Katowice 1977, 288 ss.: Cybulski Waclaw Bolesław, Kiedroń Józef,

¹⁹ Informacje ograniczono do zestawienia nazwisk. W przeważającej liczbie są to wybitni twórcy techniki, niekiedy profesorowie wyższych uczelni. W zestawieniu pominięto wykaz nazwisk z opracowania *Słownik hutników polskich* z „Wiadomości Hutniczych” z lat 1981-1985 oraz słownik górników polskich drukowany w latach 1986-1992 w „Przeglądzie Górniczym” pt. „Salamandra” — *pamięci Kolegów Górników*.

Kossuth Stanisław, Krupiński Bolesław, Rabsztyn (pierwotne nazwisko Rabstein) Jerzy Franciszek; T. 2. Katowice 1979, 304 ss.: Ciszewski Aleksander, Jopek Franciszek, Musioł Karol Alojzy, Ochęduszko Stanisław, Skup Marcin, Szczepański Feliks, Świętochowski Stanisław, Tylec Szczepan; T. 3. Katowice 1981, 373 ss.: Biernacki Władysław, Brzeski Roman August, Buzek Jerzy Jan, Gisman Stanisław Klemens, Rieger Roman Zygmunt, Skarbiński Stanisław, Zawadzka Emilia.

4. *Ludzie 35-lecia. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego*. Praca zbiorowa pod red. H.Rechowicza. Katowice 1979, 351 ss.: Stanisław Grosiecki, Tadeusz Hobler, Mieczysław Kopka, Ludwik Kotuła, Henryk Kotulski, Józef Pilarczyk, Stefan Rosiński.

5. *Słownik polskich pionierów techniki*. Pod red. B.Orłowskiego. Katowice 1986, 240 ss.: Biernacki Władysław, Cieszkowski Józef Patrycy, Herman Stanisław, Jopek Franciszek, Kiedroń Józef, Klenczar Tomasz, Kosiński Wincenty Stanisław, Kossuth Stanisław, Lasek Tadeusz, Majewski Stanisław Włodzimierz, Mieroszewski Kazimierz Piotr Jan Wincenty, Przedpełski Józef Antoni, Pstrowski Wincenty, Rabsztyn Jerzy Franciszek, Rieger Roman Zygmunt, Różycki Gustaw Michał, Schimitzek Antoni, Skup Marian, Szczepański Feliks, Świętochowski Stanisław, Zalewski Feliks.

6. *Słownik biograficzny techników polskich. Zeszyt 1*. Warszawa 1989, 180 ss.: Absolon Brunon, Bogacz Zygmunt, Buzek Jerzy Jan, Dworzańczyk Józef, Gadomski Stanisław, Kotowicz Mikołaj, Lewalski Antoni, Madeyski Józef, Pilarczyk Józef.

